

un text ribag. en cast., de 1677, *teruelo* 'butlleta que s'insaculava per elegir oficis': en aquest cas devia ser una boleta de cartró o paper, més aviat que bola o fitxa de material dur, car si era morta la persona i sortia el seu nom, disposaven que «se corte su *teruelo*» (Moner, *Bol. de Estudios Ribag.*, 420): o sigui *toriello* canviat en *torolo (contaminació del tipus *peçol*? o de *bolo*?) i dissim. *terolo*, *-uelo*.

Com a terme arquitectònic i geomètric *tor* [DOrt.] 'superfície descrita per la revolució d'una circumferència ---' és cultisme manllevat de *torus*.

DERIV.: *Atorellar* 'desembarassar de les branques el tronc d'un arbre, després de tallar-lo en segments o *torells*» Sarroca de Bellera (Violant, *op. cit.*), ribag. «reunir la llenya tallada al bosc y posar-la a punt de carregador» (Navarro, *Congr. Il. Cat.* 1906, 228), Benasc «cortar los troncos en trozos de determinado tamaño, en sentido horizontal: *atorella isto abre enta cargà(r) els machos*, o sea en trozos que hagan posible su traslado», Ferraz (26). *Torelló* «metxa de fusta forta que es posa a las juntures importants d'un moble per dar-li major resistència» (DAg.). *Torell* cognom és més versemblant que vingui d'aquest mot que no de *toro*.

1 Concretament allí és cada una de les 3 o 4 parts en què se segmenta d'ample a ample un rull; mot peculiar de la part inferior de la vall (1926-30), en lloc del més general *ardóny* (de *ardonyà* ROTUNDIARE = fr. *rogner*); -*ét* aranès ve de -*ELLU*, però altrament hi ha oc. -*ét*.

Torenger, V. *taronja* *Torer*, V. *tora* *Toreria*, *torerero*, *toret*, V. *toro* *Torèn* (no pas *Torrent!*), poble de Conflent, veg. s. v. *torrent*

TOREUTICA, pres del gr. *τορευτική* id., derivat de *τορεύω* 'jo cisello'. □ 1.ª doc.: 1868, *SLitCosta*.

Torgar, V. *atorgar*

TORI, metall rar, derivat savi del nom de la divinitat escandinava *Thor* 'déu suprem, déu del tro'. □ 1.ª doc.: 1868, *SLitCosta*; batejat així pel seu descobridor Berzelius el 1828. N. E. D.

DERIV.: *Tòria*. *Tòric*. *Torita*.

TÒRIA, 'sarmen viva i ufanosa', mot específic del català, d'origen incert; sembla haver-hi relació amb el ll. *TURIO*, -ONIS, 'rebrot', mot del llatí tardà i provincial, d'origen incert en llatí; però s'hi oposa una seriosa dificultat fonètica; no havent-hi, però, altres pistes etimològiques fundades (és vague i arbitrari relacionar-ho amb *TORO*), i havent-hi *tauruni* i formes anàlogues, amb el mateix sentit, en el Sud d'Itàlia, que s'acosten més al mot llatí, és versemblant la possibilitat d'un mot pre-romà variant del documentat en llatí: en formes alternants *TURION*/*TAURION*/*TÁUREIA que llevarien la dificultat fonètica: d'aquesta última vindria el cat. *tòria*. □ 1.ª doc.: 1575, i sembla que ja en Lllull.

En el *Libre de Demostracions* de Lllull (p. 326) sembla clar que s'ha de corregir així la lectura *coria*: «si morgones alcú cep, lo pare engenrarà altra cep en la sua *tòria* mateix; e aquella generació durarà tant, dentró que la *tòria* que auràs mesa dejús la terra, se convertesca en cep qui estiy [*lleg. estiy*] per si».

En tot cas aqueix mot va ser recollit aviat en la tradició lexicogràfica: «*tòria* o serment viva: flagellum», OPou, d'on va passar al *DT*o. i a tots els posteriors; el *D*Ag. no sols en el sentit de «tany o rebrot de vinya» i «sarmen carregat de raïms i pàmpols» (que és el matís distintiu i el més conegut del mot), sinó també «s'aplica a altres plantes, com la carabassera; ex.: aquesta carabassera, a una *tòria* té tants carabassons».

I figura sovint en els més importants autors del Princ. i de les Illes: «Los cirerers s'hi gronxan, de flors viventes toyes, / ahont vessaren tota sa flayre Maig y Abril, / y'l fruyt ja vermelleja fent goig, entre les joyes / que s'enfila a penjar-hi d'un cep *tòria* gentil», Verdaguer (*Atl.* II, 27d). En molts autors amb lèxic del Nord-Est, i referint-se sovint a l'abundor de fruit: «tots els ceps havien brotat divinament, i ja tenien més d'un pam i mig de *tòria*», Pous i Pagès (*Empord.*); *toriam* (infra) en l'altre empordanès Bosch de la Trinxeria).

El perill: «la tramuntana --- aquella fúria escabellada que picola les gèmoles tendres de les *tòries*, i espolsa el garró de les oliveres, i ajeu els blats ---»; «una ceparrada que s'ombreja sota els pàmpols de prodigioses *tòries*, us té robat el cor, i de bona gana saltarieu uns quants dies de la vostra vida per collir-ne el fruit madur»; «per aqueixa minúscula conca plaent --- no hi ha més que ceps de rossegants *tòries*, i hortes d'ufanosos cols i d'enasprades mongeteres i escaroles arissades», Coromines (*Gràcies de l'Emp.*, 32, O. C., 932a10; *Vida Austeras* II, § 5, 144.26; O. C., 704b9t.; *Jardins de St. Pol* I, § 4, O. C., 805b8t.).

En el Continent, és un mot de la zona compresa entre el Llobregat i les Alberes. En el sentit estricte és certament el sarmen, amb el qual el tinc bastant sentit a l'Emp. (*una tòria*, Boadella, 1939), i ja no passa a l'O. del Llobregat ni al Nord de l'Albera, com ens confirma l'Atlas Ross. de Guiter, mapa *sarments*, n.º 81, on veiem *tòries* a tot l'alt Empordà, Besalu, Tortellà i Castellfollit, però *xarments* o *xirments* a tot el domini ross. Baridà i Urgellet.

D'altra banda és ben viu a les Illes, i allà el trobem sobretot amb el mateix matís d'ufana', ja observat en cat. or., i encara més accentuat: «lluny de caudre aixarmar ni esmotxar aquells cimals, lo que cal es amb lo conreu literari, empeltar y reviscolar aqueua verdor, *tòria* i esponera a tots els altres», «l'envestida, el briu, la fua y la *tòria*», AMALCOVER (*BDLC* VIII, 1914, 105, 151) i cita d'una rondalla d'ell mateix en la *ZRPb* LI (1931, veg. a *DESBUAT*). Tant o més així a Menorca: «en va esperà --- que nasqués es blat que havia escampat: a son lloc surtí un masell de carabasseres; bé s'hi esmolà ses ungies; però si n'arrancava deu, en brotaven cent: i quina *tòria* duen aqueles plantes ventureres!», Camps Merc. (*Folk. Men.*